

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Promise, pretence and pragmatism: governance and taxation in colonial Indonesia, 1870-1940

Manse, M.R.

Citation

Manse, M. R. (2021, June 2). *Promise, pretence and pragmatism: governance and taxation in colonial Indonesia, 1870-1940*. Meijers-reeks. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3175569>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3175569>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/3175569> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Manse, M.R.

Title: Promise, pretence and pragmatism: governance and taxation in colonial Indonesia, 1870-1940

Issue date: 2021-06-02

Samenvatting

Belofte, Schijn en Pragmatisme: Bestuur en Belastingheffing in Koloniaal Indonesië, 1870-1940

Dit proefschrift onderzoekt de lange en complexe ontwikkeling van een modern inkomstenbelastingstelsel in de Nederlandse koloniale staat in Indonesië, of Nederlands-Indië, tussen 1870 en 1940. Het bespreekt de ambitie van het koloniaal gouvernement om een geünificeerd, gecentraliseerd en bureaucratisch belastingstelsel op te zetten, waarin alle onderdanen hun belastingen rechtvaardig, gelijkwaardig en naar hun draagkracht zouden betalen. Belastingheffing, zo laat het proefschrift zien, werd tevens gebruikt als een instrument waarmee ambtenaren belangrijke vragen over de relaties tussen staat en mensen behandelden, en waarmee mensen met de koloniale staat onderhandelden. Daarom dient het als een uitstekende lens om het koloniaal bestuur door te bestuderen.

Het proefschrift begint met op te merken hoe het Nederlands koloniaal gouvernement in 1920, na bijna 50 jaar aan fiscale hervormingen, de voorheen gehanteerde etnische, sociaaljuridische en regionale fiscale scheidingen in hun koloniale staat probeerden op te lossen door een uniform inkomstenbelastingstelsel in te stellen. Het koloniaal bestuur bleek echter niet goed in staat om deze unificatie te bewerkstelligen, en werd voortdurend gekenmerkt door talloze praktische beperkingen. Om te begrijpen waarom dit zo was kijkt dit proefschrift niet alleen naar koloniaal beleid, maar ook naar de interactie tussen koloniale ambtenaren en lokale samenlevingen. Door de implementatie van belastinghervormingen in vijf regio's (Ambon, Java, West-Sumatra, Atjeh en Seram) op vergelijkende wijze te onder de loep te nemen, probeert het de lokale ontwikkeling en werking van belastingen te begrijpen. Op die manier voorziet het in de eerste kritische analyse van de verbanden tussen belastingheffing en bestuur in koloniaal Indonesië. Het proefschrift kijkt specifiek naar de ingewikkelde relaties tussen koloniale ambtenaren, tussenpersonen en subjecten. Het analyseert koloniale ideologie en beleid en maakt een vergelijking met de bestuurlijke praktijken zoals ervaren door lokale functionarissen ter plaatse, om uit te zoeken waar koloniale staatsmannen naar streefden en hoe en waarom dit verschilde van de lokale bestuurspraktijk.

Het eerste hoofdstuk bestudeert wat het Nederlands kolonialisme in Indonesië dreef, gezien tegen de achtergrond van de opbouw en expansie van de koloniale staat tussen 1815 en 1940. Het beschrijft hoe de Nederlanders in de negentiende eeuw landbouwproductie en -winst monopoliseerden door 'Cultuurstelsels' in te voeren (naast Java ook op bijvoorbeeld Ambon en West-Sumatra). In dit soort stelsels verrichtten onderworpen boerenbevolkingen gedwongen arbeid (in plaats van dat zij belastingen betaalden), beheerd door semi-onafhankelijke inheemse indirecte bestuurders die deelnamen in de winst. Dwangarbeid was van groot economisch

belang, en werd gelegitimeerd door het te presenteren als disciplinair instrument voor de ontwikkeling van arbeidsethos en economische vooruitgang. Tegelijkertijd waren koloniale systemen van gedwongen arbeid vaak geworteld in lokale inheemse beginselen van gebruik en herverdeling van arbeid. Deze pasten nauwelijks in de principes van het systeem van moderne belastingheffing die latere koloniale ambtenaren in latere negentiende eeuw voor ogen hadden. Bovendien was de monopolisering van productie en handel in strijd met de belangen van steeds invloedrijkere liberale politici en particuliere ondernemers. Vanaf 1870 werden de verschillende 'Cultuurstelsels' daarom langzaam afgebroken. De koloniale staat werd opengesteld voor particulier kapitaal en ondernemerschap. Deze ontwikkelingen gingen gepaard met een toenemende 'ethische' bezorgdheid over inheems welzijn en een imperiale 'beschavingsmissie.' Dit bracht een nieuw soort bestuursmentaliteit teweeg in koloniaal beleid, waarin het voorgewende doel steeds meer was om de sociale normen, het gedrag en de patronen van sociale organisatie van gekoloniseerde bevolkingen te veranderen en 'verbeteren', om deze bevolkingen welvarender, productiever en 'ordelijker', in overeenstemming met koloniale verwachtingen, te maken.

'Ethisch kolonialisme' was erop gericht gekoloniseerde bevolkingsgroepen niet alleen te besturen, maar integraal te beheersen onder een stelsel van wetten, bureaucratie, geïnstitutionaliseerde procedures en moderne administratie methodes. Gedreven door het destijds gangbare idee van Europese superioriteit, verschaftte het een nieuw narratief voor het legitimeren van koloniale macht, waarin inheemse volkeren werden afgeschilderd als ongeschikt om zichzelf te besturen en behoeftig aan Europese 'voogdij' voor hun ontwikkeling naar Europese vormen van staatsbestuur en belastingheffing. Deze werden verheven tot de norm waartegen niet-Europese culturen automatisch ontoereikend werden bevonden. 'Modernisering' werd in dit geval gepresenteerd als een beweging van de zogenaamd 'feodale', 'exploitatieve', 'onbeschaafde' en 'despotische' vormen van inheemse pre-koloniale heerschappij naar de verhevenheid van Europese bureaucratie. In deze, zo gezegd betere, bureaucratische staat zou eenieder worden bestuurd, verzorgd, ingeschreven en opgenomen door uniforme inkomstenbelastingen te betalen, en daardoor bijdragen aan de eigen ontwikkeling, die van elkaar en die van de staat.

Het tweede hoofdstuk onderzoekt hoe het koloniaal belastingbeleid veranderde in combinatie met de ideologische, politieke en sociaaleconomische transformaties van het einde van de late 19e eeuw. Vanaf 1878 werd een reeks nieuwe inkomstenbelastingen ingevoerd met als doel Europeanen, zogenaamde 'Vreemde Oosterlingen' en inheemse bevolkingsgroepen aan steeds meer gelijkaardige vormen van belasting te onderwerpen. Tevens was het de bedoeling dat deze belastingen het gebruik van dwangarbeid zouden helpen verminderen en de groeiende belastingdruk zo rechtvaardig mogelijk over de schouders van de gehele koloniale bevolking zouden verdelen. Deze belastingen werden vervolgens langzaamaan samengevoegd en geünificeerd in 1920. Dit werd gezien als het eindpunt

van de zoektocht van de koloniale staat om zoveel mogelijk mensen te incorporeren, collectivieren en te standaardiseren onder een volwaardig administratief belastingstelsel. Veel hogere ambtsdragers zagen hierbij belastingheffing als een instrument om onderworpen bevolkingsgroepen in kaart te brengen en te manipuleren, 'productief' gedrag te stimuleren, de openbare orde te handhaven en een 'beschaafde' belastingbetalende samenleving van bestuurd onderdanen te creëren. Zij meenden daarvoor het juiste belastingstelsel te hebben geschapen in 1920. Voor veel van dit soort Nederlandse ambtenaren ondersteunde de hervorming van het belastingstelsel de verdere ontwikkeling van staat en samenleving in een uniform, geconsolideerd geheel. Daarmee had belastingheffing een voorhoederol in het 'ethisch', 'beschavende' kolonialisme in Indonesië.

Dit was echter vooral de manier waarop het belastingstelsel zich op papier ontwikkelde. In werkelijkheid bleef de bestuurlijke en 'beschavende' impact ervan beperkt, ook al werden belastingen een steeds belangrijker bron voor de staatsinkomsten. In feite waren veel van de, formeel afgeschafte, gedwongen diensten in gebruik gebleven – het gebruik van gedwongen arbeid in de kolonie nam zelfs toe in navolging van de economische en territoriale expansie van de kolonie. Bovendien bleef het belastingstelsel in essentie discriminerend en exploitatief van aard, en werd het gekenmerkt door segregatie, corruptie en ongelijkheid. De belangen van het internationale bedrijfsleven kregen immer voorrang op lokale inheemse belangen. Het belastingstelsel was ongunstig tegenover armere belastingbetalers. Ambities om de welvaart van de bevolking te verhogen en inheemse deelname in het koloniaal politiek-economisch bestel te stimuleren door middel van belastingbetaling, bleven onvervuld. Op veel plekken bleef de aanwezigheid van de staat zelf omstreden en werden belastingen structureel ontweken. In plaats van politiek beleid en ambities waren de lokale context en omstandigheden waarin koloniale ambtenaren optraden cruciaal voor de invoering van nieuw belastingbeleid. Beleid werd daardoor stevast geïnformeerd door deze omstandigheden, en van onderop opgebouwd door deze ambtenaren, in interactie met belastingbetalers en diverse netwerken van inheemse elites en belastingpachters. Deze hadden aandeel in de belastinginkomsten via hun 'collectorslonen', of door misbruik te maken van de macht die zij verkregen hadden door hun cruciale rol tussen staat en samenleving. Koloniale ambtenaren maakten praktische keuzes en participeerden in de gevestigde patrimoniale netwerken die ze in feite moesten veranderen, waarin dienstverlening en tribuut centraal stonden. Op die manier raakte de koloniale staat zelf in toenemende mate vermengd met lokale structuren en praktijken die zij in wezen geacht werd te vervangen. In plaats van een extractief machtsmiddel voor hervorming, bood belastingheffing een platform om de koloniale staat tegen te werken.

Om te ontrafelen hoe belastingheffing werd uitgevoerd, worden in de rest van het proefschrift vijf casestudy's geanalyseerd, elk over een specifieke locatie in Nederlands-Indië, die elk ook een ander stadium van de Nederlandse koloniale expansie in de archipel, en een andere vorm

van maatschappelijke organisatie vertegenwoordigen. Daarbij probeert dit proefschrift in een zo volledig en gedetailleerd mogelijke vergelijkende verkenning te voorzien van de implementatie van belastinghervormingen in verschillende delen van de archipel, waarin de fijne kneepjes van de bestuurspraktijk in Nederlands-Indië worden ontrafeld.

De eerste casestudy (hoofdstuk 3) betreft het eiland Ambon, in de Midden-Molukken, en behandelt hoe de Nederlanders hier in de zeventiende eeuw een systeem van gemonopoliseerde handel en gedwongen productie oplegden. Dit systeem werd grotendeels gecoördineerd in samenwerking met inheemse heersers. Toen in de negentiende eeuw de specerijeneconomie instortte, bleven de Nederlanders op deze heersers vertrouwen, ook al veroorzaakte de economische achteruitgang een uitholling van hun positie en prestige. De transitie naar geldelijke belastingen was uiteindelijk niet succesvol doordat de Nederlanders, in plaats van een rechtvaardig, bureaucratisch en transparant stelsel van bestuur en belastingen in te voeren, bleven vertrouwen op de oude relieken en glorie van een steeds meer achterhaalde en verarmde politieke orde, wat hen op den duur hun greep op de Ambonese bevolking kostte.

De tweede casestudy (hoofdstuk 4) onderzoekt het voortduren van dwangarbeid, en dan met name herendiensten, op Java. Het verkent de Javaanse principes van herverdeling, wederkerigheid en uitwisseling in de driehoeksverhouding tussen land, arbeid en macht die fundamenteel waren voor de diverse koloniale systemen van gedwongen landbouwproductie en diensten die in de negentiende eeuw werden ingesteld. Het hoofdstuk laat zien hoe, net als in Ambon, de transformatie van dwangarbeid en herendiensten naar monetaire belasting werd belemmerd door de voortzetting van hetzelfde soort indirect bestuur die het cultuurstelsel staafden. De staat stelde dat zij koloniale voorschriften van herendiensten en belastingheffing zou verankeren in de veronderstelde lokale *adat* principes door kennis hierover te verzamelen en deze principes te codificeren. Echter, dit bood koloniale ambtenaren de mogelijkheid om, in plaats van kennis hierover te verzamelen en beschrijven, deze te produceren, selecteren en om te zetten in beginselen die in overeenstemming waren met de behoeften van een staat waarvoor herendiensten een onweerstaanbaar goedkope en gemakkelijke vorm van arbeidsvoorziening bleven. Bovendien vertrouwden ambtenaren voor hun informatie op dezelfde lokale elites die belang hadden bij het voortbestaan van herendiensten. Dientengevolge nam het gebruik van herendiensten alleen maar toe, gefaciliteerd door, paradoxaal genoeg, de codificatie van precies die principes die zogenaamd het gebruik ervan hadden moeten verminderden om een einde te maken aan het soort lijfeigenschap en ongelijkheid dat Java volgens veel Nederlanders kenmerkte. Als gevolg hiervan werden belastingen, in plaats van, bovenop belastingen geheven. Doordat zij vanuit de koloniale staat werden voorzien in bureaucratische handhavingsmiddelen en macht waarmee zij mensen konden inschrijven in allerlei herendiensten- en belastingregisters, kregen veel inheemse hoofden alleen maar meer gelegenheid om de arbeidsca-

paciteit van haar eigen bevolking uit te buiten. Veel boeren probeerden te ontsnappen aan de hoge herendiensten- en belastingdruk door 'met de voeten te stemmen' op in opstand te komen, maar de Javanen bleven onevenredig zwaar belast. Verschillende rapporten, geschreven tussen 1900 en 1930 erkenden allemaal dit probleem en drongen aan op vermindering van de herendienstendruk. Desondanks moest Nederland op de Conventie over Gedwongen Arbeid van de Internationale Arbeidsorganisatie in 1930 toegeven dat slechts weinig was bereikt met het verminderen van het aanhoudende gebruik van gedwongen arbeid of verbetering van de voorwaarden waaronder dwangarbeid werd georganiseerd in Indonesië.

De derde casestudy (hoofdstuk 5) bestudeert de impact van specifieke vormen van sociale organisatie op koloniale belastingheffing in West-Sumatra. In de hooglanden van deze regio waren bezitsrechten gemeenschappelijk en erfelijk in vrouwelijke lijn – een concept waartegenover het koffiecultuurstelsel dat in de jaren 1840 in West-Sumatra werd opgelegd onverschillig was, maar dat het moderne koloniale belastingstelsel niet kon omvatten. De Nederlanders worstelden decennialang om evenwicht te vinden tussen dit erfenissysteem en het verwezenlijken van hun ambities om de samenleving te standaardiseren en te herinrichten voor deelname aan het geüniformeerde individuele inkomstenbelastingstelsel. Ze probeerden dezelfde modellen van indirect bestuur te gebruiken als op Java en Ambon, daarbij vertrouwend op de volgens hen gestandaardiseerde patronen van (mannelijk) leiderschap, om mannen individueel te belasten zoals ze gewend waren: als verantwoordelijk voor het inkomen van hun huishoudens. Maar politieke autoriteit en eigendomsrecht waren niet verenigd in West-Sumatra; mannen waren niet het soort familiehoofden dat de Nederlanders graag wilden, met aanspraak op inkomen en bezit. Door individuele inkomstenbelastingen door te drammen en gemeenschappelijk bezit executabel te maken, hoopten de Nederlanders een sociale verschuiving teweeg te brengen richting individuele inkomstenbelasting van mannen. De belastingdruk nam toe, wat bijdroeg aan ontevredenheid onder de bevolking en sociale spanningen die regelmatig culmineerden in opstand en verzet. De heftigste opstand ontstond onmiddellijk na de invoering van inkomstenbelasting voor mannen in 1908. De Nederlanders, niet in staat om de lokale *adat* samenleving op haar eigen manier te begrijpen en te besturen, gaven de schuld van de onvermijdelijke verwerping van hun belastingstelsel door de lokale bevolking aan wat zij zagen als 'radicalisme' en de 'tekortkomingen' van de lokale samenleving. Op deze manier beperkten ze de noodzaak om actie te ondernemen, maar ontkenden ze ook de structurele gebreken die aan hun belastingbeleid ten grondslag lagen.

De vierde casestudy (hoofdstuk 6) bespreekt de Nederlandse invasie en inlijving van Atjeh in Noord-Sumatra. Waar Ambon en Java al in de vroegmoderne tijd kerndomeinen waren geworden van de Nederlandse koloniale overheersing en West-Sumatra wat eerder in de negentiende eeuw was veroverd, werd Atjeh pas na 1870 onderworpen aan Nederlandse heerschappij. Dit hoofdstuk laat zien hoe belastingheffing in Atjeh gepaard

ging met gewelddadige veroveringen en de toe-eigening van bestaande bestuursstructuren en exploitatiestelsel, als een integraal onderdeel van de Nederlandse imperiale expansie. Atjeh kende geen geconsolideerd koninkrijk gebaseerd op rijstbouw en herverdeling van land en arbeid onder een complex aristocratisch systeem of keizer zoals op Java. In plaats daarvan onderhield de Sultan van Atjeh commercieel-politieke banden met, vaak vrij autonome, lokale heersers die aan hem tribuut afdroegen, maar ook hun eigen belangen nastreefden. Desalniettemin probeerden de Nederlanders een soortgelijk regime van herendienstarbeid en directe inkomstenbelastingen als op Java in te voeren. Ze deden dit door deze lokale heersers te bewegen contracten te ondertekenen waarin ze de Nederlandse suprematie erkenden en in naam van de Nederlanders regeerden als 'zelfbestuurders', terwijl ze hun rechten om belastingen en tarieven te heffen aan de staat overdroegen. Op die manier zouden de Atjeeërs in theorie worden onderworpen en ingesloten als een 'genormaliseerde', belastingbetalende bevolkingsgroep, terwijl het belastingstelsel in de praktijk werd uitbesteed aan deze inheemse heersers, die reeds bestaande instellingen gewoon voortzetten en veel van de Nederlandse beloften over fiscale modernisering veronachtzaamden. Het hoofdstuk stelt dat de Nederlanders dit stelsel opzettelijk zo opzetten om de pretentie van een functionerend belastingstelsel in stand te houden maar het gelimiteerde succes ervan toe te rekenen aan de uitvoerende inheemse hoofden.

Met de laatste casestudy (hoofdstuk 7), over het eiland Seram, keert het proefschrift terug in de Midden-Molukken. In de negentiende eeuw onthielden de Nederlanders zich van de kolonisatie van Seram. In tegenstelling tot het nabijgelegen Ambon werd Seram vanwege haar ongunstige geografische en sociale omstandigheden niet geschikt geacht voor economische exploitatie. Echter, het 'beschavingsimperialisme', expansiedrift en bezorgdheid over regionale veiligheid en stabiliteit brachten de Nederlanders er uiteindelijk toch toe het eiland rond 1900 te koloniseren. Seram werd als moeilijk te beheersen terrein beschouwd, bewoond als het werd door autonoom gebleven etnische groepen die in ogen van de Nederlanders compleet 'onbeschaafd' waren vanwege haar nomadische bestaan, niet-monotheïstisch religieuze oriëntatie, haar buiten-statelijke organisatie en het beoefenen van koppensnellen. Volgens koloniale ambtenaren moest zulk soort 'gedrag' wijken voor de koloniale drang naar sociale verbetering, en het eiland werd het onderworpen aan brute verovering en gedwongen diensten en hoofdelijke belastingen. Belastingheffing werd door sommige ambtenaren als een instrument beschouwd om de staat ter plaatse handen en voeten te geven en te vestigen, mensen aan de staat te verbinden, hen te beschermen tegen hun eigen 'gewelddadige neigingen', gevestigde dorpsbewoning en gehoorzaamheid te bevorderen en 'rust en vrede' te creëren. Maar net als in Atjeh gaven de Nederlanders, in plaats van echt te gebruik te maken van diepgewortelde organisatie- en machtspatronen, er de voorkeur aan het gezag over te dragen aan geselecteerde inheemse hoofden die, gekleed in Europese kostuums en bekroond met de juiste

titels en paraferalia, zelfstandig belastingen zouden innen van hun eigen bevolkingen. Dit soort koloniale 'afstandelijkheid' maakte verschillende vormen van ontwijking van en verzet tegen de staat mogelijk, en alleen het gebruik van geweld, precies wat ambtenaren claimden te bestrijden, bleek echt effectief in het scheppen van belastingbetalende onderdanen en het reorganiseren van de gekoloniseerde samenleving.

Tezamen laten deze casestudy's zien dat het Nederlandse koloniale belastingbeleid constant aasde op inheemse grondbeginselen die ter plaatse werden aangetroffen, en uit werden gewerkt door gebruik van lokale kennis, organisatie en praktijken van de onderworpen bevolkingsgroepen die ze eigenlijk diende te vervangen. Op deze manier werden zowel de cultuurstelsels van de negentiende eeuw als de monetaire belastingstelsels van de twintigste eeuw opgebouwd. De beste instrumenten om interne orde te leren beheersen en de lokale samenleving te besturen, bleken de al bestaande te zijn geweest, waarschijnlijk juist omdat ze lokaal waren en al eeuwenlang de belastingheffing en bestuur arrangeerden. Zodoende, zoals het proefschrift concludeert, werd koloniaal belastingbeleid ontwikkeld in interactie tussen de Nederlandse kolonisator en inheemse samenlevingen. Op papier bleef het daarmee bij een mengeling van lokale realiteiten die werden gecodificeerd in verordeningen, vertaald in de taal van de koloniale bureaucratie, afgestempeld met de vereiste handtekeningen en gepresenteerd als een koloniale uitvinding. Dit kwam, althans gedeeltelijk, voort uit verschillen in ambities, theorieën, ideologieën en prioriteiten binnen en tussen verschillende niveaus van het koloniale overheidsapparaat. Terwijl staatsmannen en beleidsmakers in Den Haag en Batavia de harmonie en eenheid van hun staat probeerden te bewaren, hadden lokale ambtenaren vaak weinig andere keus dan deze 'schrijftafeltheorieën' te compromitteren aan omstandigheden die ze ter plaatse aantroffen. Besturen door dicht bij lokale gebruiken en gewoonterecht te blijven, hielp ook bij het minimaliseren van verzet, en het bestendigen van 'rust en vrede' was essentieel voor het handhaven van de koloniale orde.

Als gevolg hiervan raakte het belastingbeleid alleen maar complexer en inflexibeler, terwijl de doelstellingen omtrent sociale hervorming en 'verbetering' niet werden gehaald. Dit was zeer problematisch, omdat de belofte van hervorming, verbetering en verandering essentieel was voor het Europees zelfbeeld en voor de manieren waarop koloniale ambtenaren hun beleid en aanwezigheid legitimeerden. Dit werd opgelost door er voortdurend te volharden in het idee van inheemse ontoereikendheid om aan de standaarden van 'Europese moderniteit' te voldoen. Door informatie te manipuleren en te selecteren en kennis te produceren die vooral diende om beleid achteraf te legitimeren in plaats van bepaald optreden te stimuleren, sloten koloniale functionarissen hun ogen voor de structurele problemen die kenmerkend waren voor koloniaal bestuur en belastingheffing. Op deze manier ontkenden ze de noodzaak van meer structurele hervormingen en deden ze alsof ze een bureaucratische, rechtvaardige en transparante belastingstaat invoerden.

Soortgelijke ontwikkelingen, zo blijkt uit recente literatuur, vonden ook plaats in gekoloniseerde gebieden elders. Dit helpt ons de relaties tussen kolonisator en gekoloniseerden te herzien. Terwijl de kolonisator bepaalde welk belastingbeleid er werd gevoerd, hadden de gekoloniseerden een belangrijke rol in de manier waarop deze in de praktijk werden uitgevoerd, en daarmee hoe moeilijk het was om het koloniale rijk te besturen. Door lokale structuren van bestuur, sociale organisatie en belastingheffing te verzamelen, importeren en internaliseren, raakten de regelingen, wetten en verordeningen van de koloniale staten ermee doordrongen. En door gebruik te maken van de instellingen, patronen en structuren die koloniale ambtenaren beweerden te vervangen of te hervormen, erkenden ze impliciet de pragmatische waarde en macht ervan.

In het algemeen waren belastingheffers nooit onbeperkt in hun macht; belastingen werden historisch gezien altijd bepaald door middel van onderhandeling en interactie tussen diegenen die hieven en diegenen die betaalden. Daarom spoort dit proefschrift aan tot het accepteren en erkennen van het vermogen (*agency*) van gekoloniseerden in het ombuigen van de macht van de koloniale staat. Dit helpt ons om verder te kijken dan de nauwe kaders van Europese moderniteit om tot een beter begrip te komen van hoe koloniaal bestuur feitelijk werkte.